

20130528

Väg 261 Ekerövägen

Kulturmiljöutredning

VÄGPLAN

2013-05-30
0N140001.doc

Granskare	Godkänd av	Ort	Datum
L. KALLRÉN	C. LJUNGRANTZ		2013-05-30

Objektnamn Väg 261 Ekerövägen
Entreprenadnummer
Entreprenadnamn Gemensamt
Beskrivning 1 Kulturmiljöutredning
Beskrivning 2
Beskrivning 3
Beskrivning 4
Information
Diarienummer
Konstruktionsnummer
Objektnummer 107352
Projekteringssteg VÄGPLAN
Statusbenämning
Företag Tyréns
Författare/Konstruktör Johanna Alton
Externnummer 10168147

Kulturmiljöutredning

Vägplan för Ekerövägen väg 261 Tappström – Nockeby

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning	6
Skydd och förvaltning av kulturmiljövården	8
Dagens landskap	10
Kärsön-Lövön-Lindö	10
Väg 261 med omgivning	11
Naturgeografi Kärsön-Lövön-Lindö	12
Historik.....	12
Allmän historik Kärsön-Lövön-Lindö	12
Vägar och kommunikationer.....	15
Historiska objekt och strukturer längs väg 261.....	18
Karaktärsområden och förhållningssätt längs Väg 261	29
Nockebybron	31
Kärsön 32	
Drottningholmsbron.....	34
Malmen och Drottningholms slotts bebyggda del	36
Engelska parken, Kungsladugården och Hemmet.....	39
Jordbruksmarken mellan avtagsvägen till Vilan och Kanton	43
Kantonområdet	46
Jordbruksmark mellan Kanton och Edeby.....	49
Edeby med jordbruksmark (E4 Förbifart Stockholm).....	52
Lindöbro	54
Jordbruksmark på Lindö (delvis E4 Förbifart Stockholm)	55
Tappströmsbron.....	57
Vidare åtgärder som inte ryms inom uppdraget	58
Källor	59
Litteratur	59
Kartakter.....	59
Websidor	59
Bilaga 1 Byarna längs Ekerövägen.....	60

Sammanfattning

På Trafikverket pågår arbete med att ta fram en vägplan för en breddning av Ekerövägen från Nockeby till Tappström, till fyra körfält. Idag är vägen indelad i tre körfält, två körfält i riktning mot Stockholm och ett körfält mot Ekerö. Genom att lägga till ett körfält inom befintligt vägområde för kollektivtrafik under högtrafik skapas en säkrare och tätare kollektivtrafik. Det kommer att göra kollektivtrafiken till ett mer attraktivt alternativ till ensamåkning i bil. Breddningen ger även möjligheter att utforma vägen på ett sätt som kan tillföra och lyfta fram befintliga värden inom världsarvet.

Ekerövägen passerar genom en miljö med mycket höga kulturmiljövärden. Drottningholms slott med omgivningar är upptagen på UNESCO:s världsarvslista. Nästan hela Lovön är ett område av riksintresse för kulturmiljövården och flera av byggnaderna i och omkring Drottningholm är byggnadsminnen. Dessutom är Drottningholm ett statligt byggnadsminne. Den höga trafikbelastningen på Ekerövägen har idag en mycket negativ inverkan på världsarvets unika värden genom världsarvet.

I vägplanen för Ekerövägen är syftet att förbättra framkomligheten för trafiken genom världsarvet och samtidigt anpassa vägen till befintliga kulturmiljövården i världsarvet med dess omgivande kulturlandskap. Föreliggande kulturmiljöutredning syftar till att utgöra ett kunskapsunderlag för arbetet med vägplanen för Ekerövägen, avseende projektering, gestaltungsprogram och MKB så att vägens utformning bidrar till att värna den unika miljö som Lovön med Drottningholms slott utgör.

Kärsön, Lovön och Lindö har varit befolkat sedan förhistorisk tid. De äldsta spåren av människan är från yngre stenålder. Men det var först under bronsålder som man kom att bli bofast. Under järnålder blev öarna fullt ut koloniserade. I början av medeltid fanns det 12 byar på de tre öarna, vilka tillsammans bildade Lovö socken. Lovö kyrka uppfördes under tidig medeltid och utgjorde navet i socknen. Byarnas ägogränser strålade samman vid kyrkan och vägsystemet var orienterat efter kyrkans placering på ön.

På 1530-talet inledde Gustav Vasa ett successivt övertagande av byarna på Lovön som senare skulle komma att utgöra kungsgården Torvesunds mark. Här ingick praktiskt taget hela Kärsön och Lindö. På 1570-talet påbörjades uppförandet att det som skulle bli Drottningholms slott.

I slutet av 1700-talet skedde stora förändringar i samband med Gustav III:s övertagande av slottet med Kungsladugården. Slottsparken utvidgades, de två broarna Drottningholmsbron och Nockebybron byggdes och Drottningholmssmalmen blev utbyggd. Vidare omorienterades vägsystemet på den centrala delen av Lovön, mot slottet istället för som tidigare mot Lovö kyrka.

För att kunna anpassa den breddade vägen till den omgivande kulturhistoriska miljön krävs kunskap om områdets historiska utveckling. De historiska spåren i landskapet såsom bebyggelse, landskapsstruktur och förhistoriska lämningar förmedlar berättelser om platsens historia. I den föreliggande utredningen har dessa spår lyfts fram och tolkats. Vägsträckan presenteras i 12 avsnitt, så kallade karaktärsområden. Dessa karaktärsområden skiljer sig åt historiskt och funktionellt. Det kan därför inte hanteras med någon generell gemensam lösning för gestaltningen eller val av åtgärder för hela vägsträckningen. Varje karaktärsområde kräver ett särskilt förhållningssätt med tillhörande åtgärder.

Inledning

På uppdrag av Trafikverket pågår ett arbete på WSP med att ta fram en vägplan och MKB för breddningen av Ekerövägen mellan Nockeby och Tappström. Idag är vägen indelad i tre körfält, två körfält i riktning mot Stockholm och ett mot Ekerö. Dagens kapacitet står inte i relation till trafikmängderna och köbildningen är omfattande under högtrafik.

Figur 1 Väg 261 Nockeby – Tappström

Trafikverket har tidigare genomfört en förstudie som innehåller studier av olika alternativ för att öka kapaciteten på Ekerövägen. Detta arbete mynnade bland annat ut i förslaget att bygga om vägen till en fyrfältsväg med två smala körfält i varje riktning. Det innebär att alla fyra körfält i stor utsträckning ryms inom det område som redan i dag upptas av vägen. Två av körfälten ska användas för kollektivtrafik under högtrafik. På sträckan genom Drottningholm kommer också hastigheten att sänkas.

Bakgrund

Ekerövägen passerar genom världsarvet Drottningholm med mycket höga kulturmiljövärden. Nästan hela Lovön och Lindö är ett område av riksintresse för kulturmiljövärden och flera av byggnaderna i och omkring Drottningholm är byggnadsminnen. Drottningholms slottsanläggning är ett statligt byggnadsminne. Dessutom pågår en utredning på länsstyrelsen med att inrätta ett naturreservat för Kärsön och Lovön.

Den nuvarande trafikbelastningen på Ekerövägen har en mycket negativ inverkan på världsarvets unika värden. I vägplanen för Ekerövägen är syftet att förbättra framkomligheten för trafiken och samtidigt anpassa vägen till befintliga kulturmiljövärden i världsarvet med dess omgivande kulturlandskap. Det kan lösas genom att ge bättre förutsättningar för bussarna med ytterligare ett körfält för kollektivtrafiken inom befintligt vägområde. Det i sin tur medför att det blir mer attraktivt för trafikanten att välja buss istället för bil. Breddningen skapar dessutom möjligheter att utforma vägen på ett sätt som kan förstärka och ytterligare lyfta fram den unika miljö som Lovön med Drottningholms slottsanläggning utgör.

På uppdrag av Trafikverket har landskapsantikvarie Johanna Alton under hösten 2012 och våren 2013 tagit fram föreliggande kulturmiljöutredning som syftar till att utgöra ett kunskapsunderlag för arbetet med vägplanen, avseende projekteringen, gestaltungsprogram och MKB.

Utöver ovanstående kommer även andra åtgärder att vidtas för att minimera trafikens negativa påverkan. Bland annat kommer hastigheten att sänkas. Redan nu har trimningsåtgärder vidtagits på trafikljusen längs sträckan, för ett bättre trafikflöde.

Parallellt med vägplanen för Ekerövägen pågår ett arbete med att göra en kulturmiljökonsekvensbedömning, på uppdrag av Trafikverket (en Heritage Impact Assessment, HIA). Den syftar till att tydliggöra vägprojektets inverkan på världsarvet.

Geografisk avgränsning

Den vägsträckning som ingår i kulturmiljöutredningen sammanfaller med sträckan för vägplanen, vilken är Nockebybron i öster, via Kärsön, Lovön och Lindö till Tappströmsbron i väster. Det geografiska området för den kulturhistoriska utredningen begränsas till en korridor längs med väg 261.

Metod

Metodiken för utredningen är att inledningsvis sätta in Ekerövägen och dess omgivning från Nockeby till Tappström i ett historiskt sammanhang. Vidare identifieras och belyses historiska fysiska spår i form av objekt, bärande strukturer och karaktärer i dagens landskap längs vägsträckningen som är relevanta att fokusera på i vägplanen. Vägen delas sedan in i 12 karaktärsområden som beskrivs och förklaras. Till varje karaktärsområde redogörs för förhållningssätt och vidare åtgärder för att upprätthålla och utveckla dess historiska karaktär och de spår och strukturer som synliggör denna. I bilaga 1 finns en fördjupad historisk redogörelse för de byar som Ekerövägen löper genom.

Skydd och förvaltning av kulturmiljövården

Längs med vägsträckningen finns det ett antal objekt och miljöer som är skyddade enligt lagar, förordningar och konventioner, vilka är följande:

Världsarv

Drottningholms slott är upptaget på UNESCO:s Världsarvslista med motivet att slottet med teater, kinesiska paviljongen, malmen m.m. är ett synnerligen framstående exempel på ett europeiskt kungligt residens. Någon skyddszon är ännu inte beslutad, men riksintresseområdet för kulturmiljövården [K:AB 30 Lovö] hanteras som sådan.

Motiveringen till världsarvet är följande:

Drottningholms Slottsområde - med slott, teater, Kina Slott och slottsparken - är det bäst bevarade exemplet på ett kungligt slott uppfört på 1700-talet i Sverige och som samtidigt är representativt för all europeisk kunglig arkitektur från denna tid, uppförd med Versailles som förebild och inspirationskälla.

Riksintresseområde för natur- och kulturmiljövården

Lövön ingår som en del av riksintresset *Mälaren med öar och strandområden* enligt 4 kap Miljöbalken på grund av dess samlade rekreation-, natur- och kulturmiljövården. det innebär att ingrepp som riskerar att påtagligt skada natur- och kulturvärden inte är tillåtna.

Riksintresseområde för kulturmiljövården

Delar av Lovön, Lindö och Kärsön utgör ett område av riksintresse för kulturmiljövården enligt 3 kap Miljöbalken [K:AB 30 Lovön-Lindö]. Ett område av riksintresse är det som på ett tydligare sätt än andra miljöer, visar upp en lokal karaktär och kvalitet genom att det går att avläsa tidsdjup, särprägel eller representativitet för den specifika karaktären eller kvaliteten. Riksintresseområdena ska kunna ge betraktaren ett utsnitt av en pedagogisk, spännande och levande berättelse om landets och befolkningens utveckling. Det är ett av riksintresseinstrumentets styrka att kunna anlägga ett nationellt perspektiv på en lokalt vanligt förekommande företeelse.

Motivering:

- A. Kunglig slottsmiljö som huvudsakligen speglar 1600- och 1700-talen och de av kungligt markinnehav och närheten till slottet präglade Lovön och Lindö. (Kyrkomiljö).*
- B. Odlingslandskap med förhistorisk bruknings- och bosättningskontinuitet sedan bronsåldern. (Fornlämningsmiljö).*

Uttryck för riksintresset:

A. Drottningholms slott, påbörjat på 1660-talet efter ritningar av Nicodemus Tessin d.ä. och med till- och ombyggnader från 1700-talet. Parken med barockanläggning och engelsk park och en lång rad byggnader för olika ändamål, bl a teatern, bostadsflyglar, Kina lustslott, koppartält och Götiska tornet. Manufakturmiljön Kanton från 1700-talet och servicesamhället Malmen med slottets förvaltningsbyggnader och ett till stora delar självvuxet hantverkar-samhälle. Färjeläge och gästgiveri med anor sedan 1600-talet samt andra uttryck för rekreativmiljön. Lovöns storskaliga jordbrukslandskap med karaktären av herrgårdslandskap med stora åkrar, alléer och små herrgårdsanläggningar. Lovöns medeltida sockenkyrka med huvudsaklig prägel av 1600- och 1700-talens ombyggnader.

B. Resterna av två boplatser från yngre stenåldern, en komplex bronsåldersmiljö med gravar och flera boplatser samt många gårdsgravfält från järnåldern.

I området ingår även:

Wallenbergfamiljens Malmviks herrgård på Lindö samt familjens begravningsplats.

Sommarvillor.

Statligt Byggnadsminne

Drottningholms slott med parkanläggningar och tillhörande byggnader är ett statligt byggnadsminne enligt förordningen (1988:1229) om statliga byggnadsminnen m.m. sedan år 1935. Övergångsbestämmelser finns från 1988. En revidering av skyddsföreskrifterna är utarbetade av Riksantikvarieämbetet och har skickats till regeringen under hösten år 2011. Något beslut om revidering av skyddsföreskrifterna har dock ännu inte tagits.

Enskilda byggnadsminnen

Hertigarnas stall, Lilla skolan, Ralph Erskins bostad och ateljé på Drottningholmsmalmen är byggnadsminnesförklarade enligt 3 kap lagen om kulturminnen m.m.

Miljökvalitetsmålen

I samband med förändringen av miljömålssystemet år 2010 beslöt riksdagen om en ny målstruktur med ett generationsmål, som är överordnat de 16 miljökvalitetsmålen. Generationsmålet beskriver inriktningen för den samhällsomställning som behöver ske till år 2020, för att Sveriges 16 miljökvalitetsmål ska kunna nås. Kulturmiljö är en integrerad aspekt i generationsmålet.

Att lämna över ett samhälle till nästa generation, där de stora miljöproblemen är lösta är ett gemensamt ansvar som ska lösas med en helhetssyn på landskapet. För detta krävs att kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena är en integrerad del av bevarandet, bruket och planeringen av landskapet. Kulturmiljön och de kulturhistoriska värdena är allas ansvar.

Kommunens ställningstagande för kulturmiljön

I riktlinjerna för översiktsplanen för Ekerö kommun från år 2005 står att ”...åtgärder som kan skada kulturvärdena vid riksintresset Lovön inte får vidtas...” och att kommunen ska verka för att de mest värdefulla natur- och kulturmiljöerna på Lovön ska ges förstärkt skydd.

I kommunens kulturmiljöprogram från år 1988, står att Drottningholm utgör ett så kallat kulturhistoriskt värdefullt område där helhetsmiljön, har en kulturhistoriskt värdefull struktur samt att närmiljön särskilt ingående belyser viktiga delar av kommunens historia. Av programmets riktlinjer framgår att ”...högt antikvariskt hänsynstagande är motiverat vid förändringar i landskapet”.

Värdefull fastighet

Drottningholms Kungsgård och historiska markinnehav har föreslagits som så kallad Värdefull fastighet, enligt 16§ förordningen om statliga byggnadsminnen m.m. Fastigheten omfattar hela Lovön med undantag för Prästgården. Riksantikvarieämbetet har fått i uppdrag av regeringen att utarbeta skyddsföreskrifter för den Värdefulla fastigheten.